

SURİYE’İN DURUMU, ABD - RUSYA VE TÜRKİYE’İN TUTUMU (Syria’s Position, USA - Russia And Turkey’s Attitude)

Taşkın DENİZ

Yrd. Doç. Dr., Karabük Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü
taskindeniz@karabuk.edu.tr

ÖZET

Bu çalışmada, Arap Baharı Süreci’nin etkin ve kanlı bir şekilde yaşanmaya devam ettiği Suriye’nin mevcut siyasi yapısı, Arap Baharı kapsamında Essad yönetiminin durumu, Suriye’ye ilişkin ABD, Rusya, Muhalif güçler ve Türkiye’nin tutumuna değinilmiştir.

Essad yönetiminin demir yumruğu nedeniyle Suriye’de yaşanan olayların sürekliliğini koruması, yaklaşık 40.000 insanın yaşamını yitirmesi, siyasi çekişmeler nedeniyle önerilen barış yollarının hep tıkanması, Rusya ve İran’ın stratejik denge unsuru olarak etkin olması, ABD ve AB devletlerinin konunun çözümünde sıkıntılar yaşamaması, Arap Birliği’nin etkin olamaması, muhalif güçlerin yetersiz imkanlar nedeniyle başarıya ulaşamaması gibi nedenlerden dolayı Türkiye Suriye konusunda sıkıntılı bir süreç yaşamaktadır.

ABD, AB, Rusya, Türkiye, Arap Birliği ve İran adeta stratejik bir mücadele içinde bulunmaktadır. Ancak bu arada zarar görenler ise Suriye vatandaşları olmaktadır. Bu nedenle tarafların en kısa sürede bir anlaşma ortamı sağlayarak yaşananlara son vermeleri önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Siyasi Coğrafya, Türkiye, Suriye, Kuzey Afrika, Arap Baharı*

ABSTRACT

In this study, the current political structure of Syria where the Arab Spring Process continues to experience an active and bloody atmosphere, the status of Arab Spring under the management ofEssad, the attitudes of the United States, Russia, and Turkey towards Syria were mentioned.

Turkey experience a troubled process about Syria’s position because of the continuity of the events in Syria due to the iron fist ofEssad government, nearly 30,000 people had lost their lives, because of political blockage of the proposed routes of peace, Russia and Iran’s being effective as an element of the strategic balance, the U.S. and the EU states’

having troubles in solving problems, Arab Union not being effective and opposing forces getting failed because of inadequate facilities.

U.S., EU, Russia, Turkey, the Arab League and Iran are set down in a strategic struggle. In the meantime, however, the victims are Syrian citizens. Hence it is crucial for the opponants providing an agreement as soon as possible to put an end to what happened.

Key Words: *Political Geography, Turkey, Syria, North Africa, Arab Spring.*

GİRİŞ

2011 yılı, Ortadoğu siyasetinde halkın sokaklara inip yeni bir toplumsal mutabakat, demokratik zeminde bir siyaset ve sosyal adalet özlemine dair taleplerini dile getirdiği, bölgedeki rejimleri ve bölgesel siyaseti belirlemeye çalışan küresel aktörleri sarstığı bir yıl oldu. 2010 yılının son haftalarında Tunus’ta başlayan halk ayaklanmaları, Mısır, Cezayir, Fas, Libya, Ürdün, Suriye, Bahreyn ve Yemen gibi Arap coğrafyasının farklı devletlerine hızla yayıldı (Şen, 2012: 95).

Arap Baharı; Mısır, Libya, Tunus, Cezayir, Ürdün ve Fas gibi devletlerde kısa sürede sonuçlanmıştır. Ancak bu durum Suriye için geçerli değildir. İki yılı aşkın süredir ne muhalifler ve halk ne de Essad yönetimi açısından somut bir sonuca ulaşılmıştır. Sürenin uzaması hem Suriye halkı için sıkıntının devam etmesi hem de bölgede siyasi ve sosyo-ekonomik kaosun etkin olması anlamına gelmektedir.

Batı ve İsrail, son döneme kadar, toplumsal bir ihtiyacın tezahürü olmaktan çok “küçük bir zümrenin aşırı istekleri” olarak tanımladıkları halk hareketlerine karşı çıkıyor, aksine bu hareketlerin ortaya koyduğu gerçeklere yüz çevirmiş olan Mübarek rejimine destek veriyordu. Ancak 11 Eylül sonrasında ABD, İslam dünyasını doğrudan karşısına alarak topyekûn çatışmayı kazanamayacağını anlamıştır. Özellikle Irak’ta yaşadığı yaklaşık on yıllık tecrübesini daha farklı analiz etmeye başlamış ve rakibini yok etmeye çalışmak yerine onu kendine “düşman” olmaktan çıkartmak yoluyla bu mücadeleden galip çıkma stratejisini benimsemiştir. Başta ABD olmak üzere Batı dünyasındaki bu anlayış değişimi, Arap Baharı’nın yaşanmasının önünü açmakla kalmamış, hızlı bir şekilde gelişmesine de yardımcı olmuştur (Kibaroğlu, 2011:27).

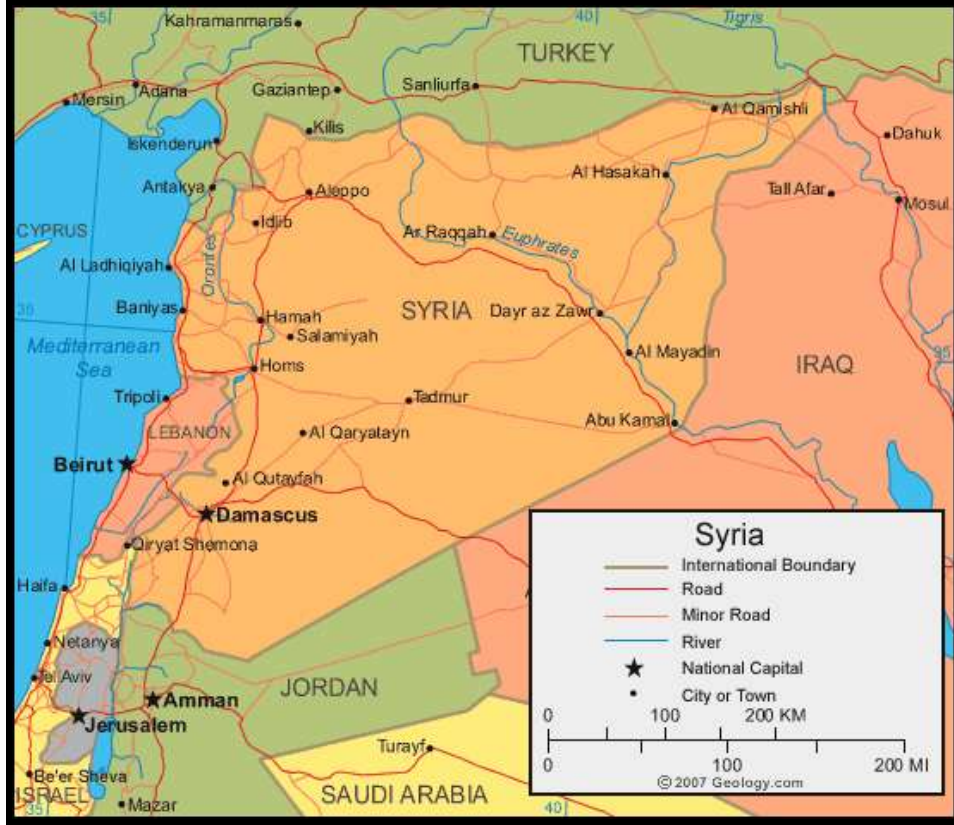
Yaşanan süreçten en fazla etkilenen devletlerden biri de, bölge devletleri ile tarihi ve mekânsal bağları bulunan Türkiye olmaktadır. Değişimlerin yaşandığı devletler ile siyasi, sosyo-ekonomik ve kültürel ilişkilerin varlığı, etnik grupların hala ülkelerinde isteklerine kavuşamaması, Mısır'da olduğu gibi devlet yönetiminde ordunun ön planda olmaya devam etmesi, bölge ülkeleri üzerine yeni projelerin dile getirilmesi, Türkiye'nin misyonu ve rolü üzerine görüşlerin öne sürülmesi, bölgesel güç olma yolunda ilerleme gibi unsurlar; Türkiye'nin yaşananlara karşı kayıtsız kalamamasına neden olmaktadır.

DEMİR YUMRUĞUN EGEMENLİĞİNDE BİR DEVLET: SURIYE

Semavi dinlerin çıkış noktası; eski Yunan, Mezopotamya, Mısır, Hint, Çin ve İslam kültürlerinin sentez sahası; ilk ticaretin ve tarımsal faaliyetlerin; savaşların ve yazılı anlaşmaların gerçekleştiği saha olması nedeniyle Ortadoğu tarih boyunca önemini yitirmemiştir. Büyük Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve son olarak Osmanlı Devleti dönemlerine bağlı tarihi ve kültürel ilişkilerimiz nedeni ile hem Kuzey Afrika devletlerinde hem de Suriye'de yaşanan halk isyanları, Türkiye için çok önem taşımaktadır. Ancak Suriye'nin aynı zamanda sınır komşumuz olması, Suriye'de yaşanan gelişmeleri Türkiye açısından daha da önemli kılmaktadır.

Suriye tarih boyunca; İbraniler, Asurlular, Babiller, Persler, Yunanlar, Romalılar, Bizanslılar, Araplar, Selçuklular ve Haçlılar tarafından istila edilmiştir. Şam kenti, 1260 yılında Memlük Devleti'nin başkenti olmuş ve 1400 yılında Timur tarafından saldırıya uğrayarak yok edilmiştir. 1517-1920 yılları arasında 403 yıl Osmanlı egemenliğinde kalan Suriye, 1920'den 1946'ya kadar Fransa sömürgesi olarak varlığını devam ettirmiştir. 1946 yılında bağımsızlığını elde ettikten sonra 1958 Şubat'ında Mısır ile Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurmuşlardır. Ancak bu birliktelik 1961 yılında sona ermiştir. 5-10 Haziran 1967 tarihli Altı Gün Savaşı (*Yom Kippur Savaşı*)'nda İsrail'e yenilen Suriye, stratejik öneme sahip Golan Tepeleri'ni İsrail'e kaptırmıştır. Bu durum iki devlet arasında önemli bir sorundur.

SURİYE'NİN DURUMU, ABD - RUSYA VE TÜRKİYE'NİN TUTUMU

Harita 3: Suriye Arap Cumhuriyeti İdari Haritası (www.google.com.tr)

17 Kasım 1970 tarihinde gerçekleşen askeri darbe sonucunda, milliyetçi grup içinde yer alan Hava Kuvvetleri Komutanı Hafız Essad iktidara gelmiştir. Darbeden hemen sonra Başbakanlık görevini de üstlenen Essad, Mart 1971'de 7 yıl için cumhurbaşkanı seçilmiştir. 1978, 1985 ve 1991 yıllarında yapılan halk oylamaları ile cumhurbaşkanlığı görevini sürdürmüştür. İktidarı döneminde ABD ve Sovyetler Birliği ile dengeli bir politika izlemiştir. Ancak terör örgütüne verdiği destek, Türkiye ile ilişkilerini olumsuz yönde etkilemiştir. Hafız Essad'ın vefatı üzerine oğlu Beşar Essad, anayasanın cumhurbaşkanlığı yaşı ile ilgili maddesinde yapılan değişiklik sonucunda 17 Temmuz 2000 tarihinde cumhurbaşkanlığı görevine getirilmiştir. Beşar Essad döneminde Türkiye ve Suriye ilişkileri daha olumlu bir yapıya bürünmüş, karşılıklı anlaşmalar ile sorunların büyük bir kısmı çözülmüş ve son olarak vize

sıkıntısı kaldırılmıştır (Konya Ticaret Odası, 2008:2). Ancak son dönemde yaşanan Arap Baharı sürecinde ilişkiler tekrar bozulmuştur.

Suriye'nin yüzölçümü yaklaşık 190.000 km²'dir. 2010 verilerine göre yaklaşık 20 milyon nüfusa sahip olan Suriye'de etnik açıdan nüfusun % 90'ını Araplar oluşturmaktadır. Resmi dilin Arapça olduğu ülkede Kürtçe ve Ermenice diğer yaygın dilleri oluşturmaktadır. Dini açıdan ise nüfusun % 75'ini Sünni Müslümanlar ve % 15'ini Şiiler, Nusayriler, Museviler ve diğerleri meydana getirmektedir. Başlıca şehirleri; Hama, Humus, Lazkiye, Tartus ve başkent Şam (Dımaşk, Damas, Damascus, Damasco)'dır. En önemli gelir kaynağı, petrolden elde edilen gelirdir. İşsizlik oranının yüksekliği önemli bir sorundur.

SURİYE'DE YAŞANAN İSYAN SÜRECİ

Arap Baharı Tunus'tan Bahreyn'e kadar otoriter rejimleri sarsarken, bir sonrakinin Suriye rejimi olacağı dile getirilmekteydi, beklenen de oldu. 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de isyan süreci başladı.

Suriye ile Tunus, Mısır ve Libya'daki otoriter yönetimlerin görünüşteki benzerlikleri çarpıcıdır. Tunus ve Mısır'da olduğu gibi Suriye'de de tek parti rejimi, devleti yıllardır yönetmektedir. Yaklaşık 50 yıldır, tıpkı Kuzey Afrika'daki benzerleri gibi, olağanüstü hal kanunlarıyla yönetilmekte ve siyasi katılım çağruları bastırılmaktadır (Brønning, 2011:50). Bu benzerliklere karşın Suriye ile Mısır, Fas, Tunus ve Cezayir arasında pozitif ve negatif yönlü önemli farklılıklar da bulunmaktadır.

Her şeyden önce yıllardır devlet yönetimine egemen olan Essad ailesi, orduyu rejimle bütünleştirerek güçlü bir siyasi güvenlik ağı ve Alevileri merkezi görevlere yerleştirerek sadık bir alevi yapılanması oluşturmuştur. Bu durum, Suriye'yi savunma konusunda daha güçlü kılmakta ve Beşşar Essad'ın göstericilere karşı güç kullanma tehdidini Tunus ya da Mısır'a göre daha da artırmaktadır.

Suriye'yi ayıran diğer bir özellik ise, Beşşar Essad'ın Alevi azınlıkla olan sıkı bağıdır. Siyasi gözlemciler; Essad'ın sahip çıktığı bu azınlık statüsünün, uzun vadeli istikrara zarar vereceğini düşünmektedir (Brønning, 2011:51).

SURİYE’İN DURUMU, ABD - RUSYA VE TÜRKİYE’İN TUTUMU

Diğer yandan Suriye'nin temel taş olduğu Tahran - Şam - Hizbullah eksenini, uzun zamandır Akdeniz'de İsrail ve Amerikan hâkimiyeti için engel oluşturmaktadır. Bu durum ABD ve İsrail'in bölge üzerindeki nüfuzu açısından olumsuz bir ortam yaratırken, Essad yönetimi açısından ise ABD ve İsrail'e karşı halk desteğini pekiştirici bir unsur olmaktadır.

Essad'ın (45); Kaddafi (69), Bin Ali (75) ve Mübarek'e (82) göre daha genç olması ve güvenilir Batı karşıtlığı, O'na diğer liderlerin sahip olmadığı bir avantaj sağlamaktadır. Çoğu Suriye vatandaşı, Irak işgaline karşı sergilediği muhalif tutumu ve İsrail karşıtı politikalarını desteklemektedir.

Ayrıca Essad yönetiminin yıllardır reform sözü verdiği halde somut adımlar atamaması, Suriye bürokrasinde reformlara karşı -babası Hafız Essad döneminden beri var olan- ciddi bir direncin varlığını da kanıtlamaktadır.

Suriye'deki önemli sorunlardan başında, Sünnilerin çoğunlukta olmasına karşın yönetimde Şiiilerin bulunması gelmektedir. Bu nedenle Suriye'de mezhepsel bölünmeye giden bir süreç ortaya çıkmaktadır (Fotoğraf 1).

Fotoğraf 1: *Suriye'de Essad Yanlısı Gösteriler (www.google.com.tr)*

Ülkede üst ve orta düzey gelire sahip kesim artık Essad yönetimine olan güvenini sorgulamaya ve yitirmeye başladı. Çünkü bu kesimlere gelir

sağlayan yabancı sermaye akışı yaşananlardan dolayı yaklaşık 2 yıl içerisinde çok azalmış durumdadır.

Essad yönetimi, 1 Nisan 2012 tarihli Suriye'nin Dostları Grubu Toplantısı ve Annan Planı sonrası yaşananlara bağılı olarak uluslararası platformdaki güvenini de yitirmiş durumdadır. "Tamam, yapacağım!" demesine karşın hiçbir şey yapmayarak sürekli zaman kazanmaya yönelik girişimlerde bulunması bardağı taşırmıştır. Bu açıdan ele alındığında, 7 Mayıs 2012 tarihinde gerçekleşen çok partili seçim Suriyeliler ve Suriye'nin geleceğı açısından pek önem ifade etmemektedir. Çünkü, seçimleri Essad'ın kazanacağı kesindi.

Belirtilen bu farklılıklar, sürecin Suriye'de daha uzun ve kanlı sürmesindeki temel unsurları oluşturmaktadır.

Suriye yönetiminin vatandaşlarına karşı bu denli sert ve kanlı tepki göstermesinde, kendisine güven veren ve elini güçlendiren gelişmelerin varlığı da önem taşımaktadır. Bu gelişmeler şu şekilde sıralanabilir;

a) Uluslararası platformda Rusya ve Çin'in BM'nin daimi üyeleri olmaları ve BM'de Suriye'ye karşı alınabilecek kararları veto etmesi / edecek olması,

b) Ulusal platformda İran, Hizbullah ve Hamas'ın destek vermesi ya da engel olmaması,

c) Rusya'nın adeta gövde gösterisi yaparak, Suriye lehinde bölgedeki askeri varlığını artırması (bu durum yaşanan olayları körüklemeye yönelik tehlikeli bir adımdır.)

d) Ülkede güçlü ve sürekli bir muhalefetin bulunmaması,

e) Baas yanlısı muhaliflerin istenilen şekilde bir birlik oluşturamamaları,

f) Gösterilen tepkilerin tıpkı Mısır ya da Tunus'ta olduğu gibi işçi sınıfı destekli geniş kapsamlı bir halk hareketine dönüşmemesi,

g) ABD ve AB'nin öncü devletlerinin (Fransa ve İtalya) ekonomik sıkıntılar nedeniyle Libya benzeri bir askeri müdahaleye sıcak bakmamaları (ki bu nedenle ABD ve AB, doğrudan askeri bir müdahale yerine ekonomik yaptırımlar istemektedir.).

SURİYE’İN DURUMU, ABD - RUSYA VE TÜRKİYE’İN TUTUMU

ABD ve AB’nin petrole dayalı ekonomik yaptırımında ısrar etmesinde, Suriye devlet gelirlerinin yaklaşık % 30’unun petrol kaynaklı olması önemli rol oynamaktadır. Ancak bu yaptırım kararı iki açıdan değerlendirilmelidir. Öncelikle böyle bir yaptırımın uygulanması, petrol gelirinin kesilmesinden dolayı Essad yönetimini ekonomik açıdan sıkıntıya düşürebilir. Ancak bu sıkıntının boyutu çok fazla olmayacaktır. Çünkü Suriye yıllardır bu tür yaptırımlar ile yaşamaya alışkın olduğundan dolayı, böyle bir etkiye karşı zaten savunma mekanizması geliştirmiştir. Bu da hedefe tam anlamı ile ulaşamaması anlamına gelmektedir. Diğer açıdan ise böyle bir yaptırımın faturasını Essad yönetimi Suriye vatandaşlarına ödetebilir. Benzer bir uygulama Irak’ta Saddam Hüseyin yönetimine denenmiş ancak Irak halkı bu durumun faturasını çok ağır ödemiştir. Bu nedenlerden dolayı ekonomik yaptırım kararının çok iyi düşünülerek alınması gereklidir.

Yaşanan tüm gelişmeler, Suriye’de 3 muhalif grubun doğmasına neden olmuştur: *Suriye Ulusal Konseyi*, *Özgür Suriye Ordusu* ve *Protestocu muhalifler*. Bu muhalif gruplar içerisinde en etkin olanı, *Özgür Suriye Ordusu*’dur (Fotoğraf 2).

Fotoğraf:2 *İsyancıların Tepkileri* (<http://www.youtube.com/watch>)

* **Özgür Suriye Ordusu:** Essad yönetimine karşı ülkedeki en güçlü silahlı muhalif gruptur. Çoğunluğunu tamamını Suriye ordusundan

kaçan askerler oluşturmaktadır. Kurucusu, Albay Riyed El Essed'tir. Tahmini asker sayısı 40.000 olup, en önemli silahları Kaleřnikof türü tüfekler ve RPG 7 tarzı roketlerdir. Son zamanlarda yaklaşık 1000 kadar Libyalı askerin de bu orduya katıldığı ifade edilmektedir. řu an için dışarıdan belirgin bir maddi ve silah yardımı alamıyorlar. Bu nedenle istenilen başarıyı sağlayamıyorlar. Özellikle şam, Humus ve Hama'da Suriye ordusu ile savaşmaya devam etmektedirler.

ABD - RUSYA VE TÜRKiYE'NİN TUTUMU

Suriye'de yaşananlara en başından beri müdahil olan ABD, Rusya ve Türkiye'nin tutumları, bölgenin geleceği açısından önem taşımaktadır. ABD, Essad yönetiminin derhal gitmesini isterken; Rusya, iç sorun olarak görülmesini ve müdahale edilmemesini vurguluyor. Türkiye ise iki ucu keskin bir bıçak misali yaşananların çözümü için politik davranmaya çalışıyor.

ABD'NİN TUTUMU: ABD açısından Essad yönetimi; Ahmedinejad'a olan desteği, Suriye'yi İran'ın nüfuzuna itmesi, Hamas'ın yurt dışı karargâhına ev sahipliği yapması, Hizbullah'a silah temin etmesi, İsrail karşıtlığı ve Suriye'yi Ortadoğu'da sorun yaratan bir devlet haline dönüştürmesi gibi nedenlerden dolayı kesinlikle istenmemektedir. Bu açıdan Suriye, ABD değerlerinin Rusya ile çakıştığı bir konu olarak ön plana çıkmaktadır (<http://www.thedailybeast.com/22/08/2011>).

Yaşanan olayların ABD açısından önem taşımasında, ortaya çıkabilecek İran - Suriye ortaklığı da önem taşımaktadır. Bu iki devletin oluşturacağı siyasi ortaklık, bölgede varlığı her zaman için sıkıntılı olan İsrail'in güvenliği açısından risk oluşturmaktadır. Bu nedenle ABD, Essad yönetiminin meşruiyetini yitirerek görevden ayrılması için İngiltere, Fransa ve Almanya'nın desteği ile baskılarını artırmaktadır.

İran'ın Suriye'ye olan tutumu da ABD'yi rahatsız etmektedir. İran, Essad yönetiminin kendi şehirlerini kuşatması, halkına saldırması ve binlerce vatandaşının ölümüne neden olması karşısında herhangi bir tepki vermemektedir. Aksine Suriye'de yaşananlara tepki gösteren Türkiye ve ABD'yi eleştirmekte, Suriye'nin içişlerine müdahale edilmesine karşı çıkmaktadır. Bu tutumun temelinde, şii bağlantılı Nusayrilerin Suriye'de iktidarda olması ve İran'la yakın ilişki içinde bulunması yatmaktadır.

Aslında bakılacak olunursa Suriye sorunu, ABD açısından çözümlenmesi gereken öncelikli bir konu değil. Çünkü ABD için asıl önemli konular; İran, Hürmüz Boğazı ve İsrail’in güvenliğidir. Ancak yinede Suriye üzerinden Rusya’nın bölgede hâkim olabileceği düşüncesine karşı da huzursuzluk duymaktadır. Bu nedenle bölgede varlığını sürekli hissettirmek istediği için Suriye konusunda etkin olmaktadır. Bu ilişki ağı Suriye konusunda Rusya, ABD ve Türkiye açısından bir karmaşayı da ortaya çıkarıyor: ABD açısından Suriye değil İran, Rusya için İran değil Suriye, Türkiye açısından hem Suriye hem de İran önem taşımaktadır.

ABD yaşadığı ekonomik sıkıntı, Afganistan ve Irak’taki durumu, vatandaşlarının baskısı, Rusya ve Çin’in karşıtlığı gibi nedenlerden dolayı Suriye sorununun çözümünde ön planda olmak istemiyor. Bunu AB, Arap Birliği ve özellikle Türkiye üzerinden yapmak istiyor.

Diğer yandan bir zıtlıkmiş gibi görünse de, ABD açısından Sünni ağırlıklı yönetimlerin ön planda olduğu Arap devletleri arasında, Şii ağırlıklı yönetimlerin bulunduğu Suriye, İran, Irak ve Lübnan gibi devletlerin var olacak olması istendik görünmektedir. Çünkü böyle bir durumun Arap devletleri arasında yaratacağı Sünni - Şii bölünmüşlüğü, Ortadoğu’da İsrail’in güvenliği açısından olumlu olacaktır.

RUSYA’NIN TUTUMU: ABD’nin aksine Rusya açısından Suriye tarihi ilişkileri nedeniyle daha fazla öneme sahiptir. 1960’lı yıllardan itibaren Suriye, ABD’ye karşı koruyucu bir kalkan olarak SSCB’yi seçmiş ve soğuk savaş dönemi boyunca birlikteliğini sürdürmüştür. Bu birliktelik zamanla Suriye dış politikasının da merkezini oluşturmuştur. Soğuk Savaş döneminin bitiminden sonra Rusya, yaşadığı sıkıntılar nedeniyle Suriye başta olmak üzere Ortadoğu ile olan bağlantılarını güçlü kılamamış ve bu boşluğu ABD doldurmuştur. Ancak Putin yönetiminde hızla güçlenen Rusya, Arap Baharı sürecini ve Suriye sorununu en iyi şekilde kullanarak tekrar Ortadoğu ve Doğu Avrupa’daki hâkimiyetini pekiştirmeye başlamıştır.

Rusya açısından Suriye’nin önemi tartışılmaz. Bunun nedenleri şu şekilde sıralanabilir;

TAŞKIN DENİZ

1) Rusya, bir yandan Ortadoğu'da ABD güç kaybettiğe güçlenmek ve lider olmak, bir yandan da uluslararası platformda 'Rusya olmadan, Suriye sorunu çözülemez' düşüncesini kabul ettirmek istiyor.

2) Doğu Akdeniz'de kendisi için en uygun askeri liman konumundaki Tartus Limanı'nı kullanmak istiyor. Bu liman, Rusya için Suriye'yi Ortadoğu'ya açılan bir kapı durumuna getirmektedir.

Rusya'nın Sivastopol limanını kiraladığı süre 2017 yılında sona erecek ve bu süre Ukrayna'nın izni olmadan uzatılamayacak. Sivastopol, Rusya'nın en büyük ikinci donanma üssü olup Rus donanmasının Karadeniz, İstanbul Boğazı, Çanakkale Boğazı ve Akdeniz'den geçerek açık denizlere ulaşmasını sağlayan can damarıdır. Bu açıdan üssün kaybedilmesi, Rusya'yı açık denizlerle bağlantısı kesilmiş bir kara devleti haline getirecektir. Bu nedenle Moskova yönetimi yaklaşık 10 yıldır Sivastopol'a alternatif bir liman arıyordu. Aranılan liman, Suriye'nin Tartus Limanı olarak belirlenmiştir. İlk başta Rusya ve Suriye'nin amacı, Tartus Limanı'nı her iki devletin ortak kullanabileceği kapasitede bir askeri üsse dönüştürmektir. Ancak zaman içerisinde Tartus Limanı'nın hızla büyüyerek bir ticari liman özelliği kazanması ve bu bölgede yoğun bulunan Sünni nüfusun Nusayri yönetimi tarafından bu limanın Rusya'ya kiralanmasından rahatsızlık duyuyor olması, planları sıkıntıya düşürmektedir. Bu nedenle Rusya, limanın tahsisi konusunda Essad yönetimi ile ilişkilerini daha da güçlendirmektedir.

3) Rusya, Suriye'ye önemli miktarda silah satmaya devam ediyor. 2005-2011 yılları arasında Rusya, Suriye'ye yaklaşık 25 milyar \$ lık silah sattı (<http://news.yahoo.com/syria-arms-imports-surge-most-provided-russia-101221094.html>). Ayrıca günümüzde Suriye silahlı kuvvetlerine kayıtlı silahların yaklaşık % 90'ı Rus yapımı ve Rusya bu silahların modernizasyonunu da gerçekleştirmek istiyor (Syria arms imports surge, most provided by Russia, Reuters, 19 Mart 2012).

4) Rusya, ulusal politikaları gereğince hem ABD hem de AB'nin Ortadoğu'daki varlığından rahatsızlık duyuyor. Bu nedenle en başından beri Essad yönetimine, küresel bir güç olduğunu ispatlamak isteyen Çin ile birlikte destek çıkıyor. Ancak bu destek özellikle 12 Kasım 2011 tarihinde Arap Birliği'nin Essad yönetimi ile ilişkilerini askıya almasının ardından azalmaya başlamıştır. Çünkü Rusya ile Arap Birliği üyesi devletler arasında milyarlarca \$'lık ekonomik anlaşmalar bulunmakta ve

bu nedenle Rusya, Arap Birliği üyesi devletler ile ilişkilerini bozmak istememektedir. Ayrıca desteğin azaltılması, Essad konusunda Ortadoğu’da imajı olumsuz yönde etkilenen Moskova yönetiminin politik bir tutumu da olabilir. Bu arada Moskova yönetimi, Suriye’deki nüfuzunu sürdürmek amacı ile Nusayriler ile ilişkilerini de güçlendirmektedir.

5) Rusya, Libya’da yaşanan olaylardaki pasif durumunu Suriye konusunda tekrarlamak istemiyor. Bu nedenle, Suriye açıklarında yer alan deniz gücünü çekmeme konusunda ısrarını sürdürmektedir.

Esad yönetimi, bulunduğu durumdan kurtulmanın bir başka yolu olarak da uluslararası aktörlerden faydalanma yoluna gitmiştir. Bu siyasetinde öncelikle Rusya ve Çin’i kullanmakta, sonra İran ve Irak ile işbirliğini artırmaktadır. Rusya ve Çin’in uluslar arası alanda yapılacak herhangi bir müdahaleye karşı olacağını ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi’nde (BMGK) bunu veto edeceğini bildiği için en fazla bu iki devlete güvenmektedir. İran ve Irak ise bölgesel güç dengeleri açısından Esad rejimini desteklemektedirler. Esad, bölgesel kaos ortamının yaşanması riskini de öne sürerek bölgesel istikrarsızlığın yaşanacağını sürekli olarak Arap devletlerine ve diğer ülkelere empoze etmektedir (Sayın, 05/07/2012). Böylece yaşananlar konusunda kendisine meşru bir zemin hazırlamaya çalışmaktadır.

Sonuç olarak Rusya kendi çıkarları doğrultusunda pragmatik bir siyaset izlemektedir. İleriye dönük Rusya’nın nasıl bir politika izleyeceği merak edilmektedir. Ancak şu da unutulmamalıdır ki; uluslararası baskı arttıkça Rusya’nın çok yönlü politikaları da azalmaktadır. Bu nedenlerden dolayı Rusya’nın bundan sonra izleyeceği siyaset sadece Suriye’deki dengeleri değil aynı zamanda Rusya’nın bölgedeki pozisyonunu da doğrudan etkileyecektir (<http://www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Apr-13/170166-russia-to-keep-warships-offsyria-coast-official.ashx#ixzz1rvR3Isbb>).

TÜRKİYE’İN TUTUMU: Komşularla sıfır sorun politikası ve Ortadoğu’da bölgesel lider devlet olma hedefi, Türkiye’yi gerek komşuları gerekse diğer Arap devletleri ile sıkı ama bir o kadar karışık ilişkiler yumağı içerisinde bırakmıştır.

Türkiye, BM Güvenlik Konseyi'nden çıkabilecek *Suriye sınırları içerisinde bir tampon bölge oluşturulması ve uçuşa yasak bölge ilan edilmesi* gibi kararları kabullenecektir. Ancak böylesine bir karar alınmasını Rusya ve Çin'in engelleyeceği de şüphesizdir. Bu nedenle Türkiye, ABD-AB ve Arap Birliği'nin desteği ile Suriye'de yaşananlar üzerinde daha etkili olmaya çalışmaktadır.

Türkiye, Suriye'de yaşanan gelişmeleri yakından takip etmektedir. Bunun nedenlerini şu şekilde açıklayabiliriz;

Beşar Essad yönetiminin, kendi taraftarlarının desteğini kaybetmemek ve bu arada muhalifleri de etkisiz hale getirmek amacı ile bir yandan 48 yıldır süren olağanüstü hali kaldırması, siyasi tutuklulara genel af ilan etmesi, çok partili yaşama geçişi sağlayan kanunu kabul etmesine karşın diğer yandan sert müdahaleleri sürdürmesi ve her gün çok sayıda Suriye vatandaşının ölümüne neden olması, gerçekleştirilen reformların anlamsız ve etkisiz kalmasına neden olmaktadır. Özellikle Hamah - Humus - Lazkiye ve Dayr Az Zaw kentlerinde yoğunlaşan isyanları bastırmada sınırını aşan askeri güç kullanılması, Türkiye'ye mülteci akınına yol açmıştır. Bu durum bir yandan iki devlet arasında siyasi sorunlara yol açmış diğer yandan Türkiye'nin, Suriye'deki paralel devlet örgütlenmesini yani Suriye Ulusal Konseyi'ni desteklemesine neden olmuştur.

Suriye'nin siyasi istikrarı ve toprak bütünlüğü Türkiye için önem taşımaktadır. Çünkü Suriye'de oluşabilecek siyasi istikrarsızlık sonucunda Kuzey Suriye topraklarında Kürt ağırlıklı bir otonom devlet kurulabilir. Bu durum ise terör örgütü PKK / KAJEK için hedefleri doğrultusunda uygun bir ortamın oluşmasına neden olacaktır. Böyle bir oluşumun gerçekleşmesi, yıllardır terör örgütü ile mücadelesini sürdüren ve bu konudaki hassasiyeti tüm devletlerce bilinen Türkiye açısından sıkıntılı bir ortamın ortaya çıkmasına neden olacaktır.

Kuzey Suriye topraklarında oluşabilecek otonom bir devletin varlığı aynı zamanda bu sahada yer alan petrol kaynaklarının tekrar paylaşımını gündeme getirecektir. Bu durum, Türkiye'nin sınırlarında enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik çatışmaların belki de savaşın yaşanmasına neden olabilir.

Bölge üzerindeki nüfuzunu artırmak isteyen ABD - Rusya - Çin - İran ve Türkiye arasında adeta yeni bir satranç oyunu başlayabilir. Bu oyunda ABD - Türkiye birlikteliğine karşın Rusya - Çin - İran ve Suriye birlikteliğinin ortaya çıkması muhtemeldir. Böyle bir birlikteliğin oluşmasında;

* ABD yönetiminin Suriye yönetimine karşı olumsuz tutumu, muhalif güçleri desteklemesi, siyasi açıklamalarda bulunması, yaptırım uygulamalarını gündeme getirmesi,

* Rusya ve Çin yönetimlerinin Suriye’yi destekleyerek bu devlete yönelik uygulamalara karşı çıkması, Rusya açısından Tartus Limanı’nın önem taşıması,

* Türkiye’nin sınırlarında herhangi bir sorun istememesi, kurulabilecek otonom bölgenin ve terör örgütünün varlığından rahatsızlık duyacak olması ve yaşanabilecek mülteci sorunu önemli rol oynayacaktır.

Türkiye, bir yandan Suriye’de yaşananların sona ermesini, insan haklarına saygılı demokratik bir rejimin varlığını, Arap devletleri ile ekonomik entegrasyonu isterken diğer yandan ise sosyo-kültürel, ekonomik, siyasi, insani, PKK, Sünni-Şii çatışması gibi konularda ise tedirginlik yaşamaktadır.

Yaşanan süreçte Türkiye’nin öne çıkması / çıkarılması ve bölge devletlerine yönelik aktif bir diplomasi izlemesi, İran tarafından dikkatle izlenmektedir. Özellikle Suriye’deki olaylar konusunda iki devletin farklı bakış açılarının olması, Tahran-Ankara ilişkilerini son yıllarda olmadığı kadar gerginleştirmiştir. Suriye olayları nasıl sonuçlanırsa sonuçlansın bu yaklaşım farklılığı varlığını sürdürmeye devam edebilir (Uygur, 2012:3).

Peki, Türkiye Suriye’ye müdahale ederse ne olur? Çomak’ın da (2012) görüşleri göz önüne alındığında bu soru şekilde cevaplandırılabilir: Suriye ile savaşıyor olmak, Türkiye’ye İslam dünyasında itibar kaybettirir. Olası bir müdahalede yer almak Türkiye’nin ekonomik istikrarını bozar. İran ve Rusya ile olan ilişkilerimiz gerilir ve daha ciddi sorunlarla boğuşmak zorunda kalabiliriz. Ve son olarak sıfır sorun politikası uygulanabilirlik açısından imkânsız hale gelir.

SONUÇ

Essad yönetimi değişime hazır olsaydı ve Suriye halkının isteklerini yerine getirecek aşamalı bir strateji uygulaysaydı; 2011 yılı mart ayından itibaren alevlenen olayları ve ardından özgürlük için çıkan ayaklanmaları göz önüne alarak kendisi ve toplumu arasında bir anlaşma sağlayabilirdi. Böylece bugün yaşananların hiç biri gerçekleşemeyebilirdi. Ancak Essad rejimin buna yanaşmaması, 30 Mart 2011 tarihli konuşmasında “Ya benimlesin ya da bana karşısın” izlenimi yaratması, bu izlenimin halkın güvenini sarsması ve orantısız güç kullanma politikası; Essad’ı çözüm arayışına değil de şiddete doğru kaydırıştır.

2011 yılı kasım ayı başlarında Suriye yönetiminin Arap Birliği’nin de etkisi ile durumunu gözden geçirmeyi kabul etmesi, olumlu bir gelişme olarak kabul edilebilir. 19 Aralık 2011 tarihinde Suriye, ülkesinde Arap Birliği’ne ait belirli sayıda gözlemcinin belirli şartlar altında inceleme yapmasına izin vermiştir. 26 Aralık’ta Suriye’de incelemelerine başlayan heyet, ayrıntılı bir rapor ortaya koyamamıştır. Hatta yapılan ilk değerlendirmelerde Essad yönetiminin değil de muhaliflerin katliamları gerçekleştirdiği, Essad yönetiminin olumlu adımlar attığı ama muhaliflerin engellediği belirtilmiştir. Yapılan incelemelerin nasıl sonuçlanacağını, askerlerin sokaklardan çekilip çekilmeyeceğini, demokratik uygulamaların artıp artmayacağını ve Essad yönetiminin tutumunda nasıl bir değişime neden olacağını süreç gösterecektir.

Bir yanda Suudi Arabistan, Ürdün, Kuveyt, Katar ve Irak gibi ABD yanlısı Arap devletleri diğer yanda Mısır, Fas, Tunus, Cezayir ve Libya gibi halk isyanları nedeniyle karışıklık içerisinde bulunan Arap devletlerinin bulunduğu bir ortamda Suriye’nin Rusya işbirliğinden başka bir yolu da görünmemektedir.

Suriye’nin bütünlüğünün önemli olması, bölgede gerçekleşebilecek ve önemli yıkımlara neden olabilecek mezhep çatışmalarının da önünün kapanması anlamına gelmektedir. Bu nedenle mezhep birliği açısından Suriye halkının bir arada tutulması önem taşımaktadır.

Son dönemde Essad yönetimi, koz olarak bölgedeki Kürt halkını kullanmaya başladı. Kürt halkının vatandaş olarak her açıdan resmen

tanınması, Kürt vatandaşlara iş yeri açma izninin ve ana dilde eğitim hakkının verilmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Söz konusu girişimler mutlaka olumludur. Ancak bu girişimler aynı zamanda Essad yönetiminin Kürt halkına yönelik duygu ve düşüncelerindeki samimiyetin değerlendirilmesine de neden olacaktır. Çünkü şu soru sorulacaktır: Neden şimdiye kadar bu gelişmeler sağlanmamıştır?

Genç ve dinamik muhalif gücün önündeki en büyük sıkıntı, siyasetteki kapasite ve deneyim eksikliği olabilir. Bu durum, ileriki süreçte yeni oluşturulacak yönetim kadrolarının oluşturulmasında ve dolayısıyla devlet yönetiminde sıkıntıların yaşanmasına yol açabilir.

Suriye vatandaşlarının daha fazla olumsuzluklar yaşamaması için alınması düşünülen ekonomik yaptırım kararının çok iyi düşünülerek uygulanması gereklidir. Şu an Suriye için uygulamaya konulan; Essad ailesi ve yakınlarının banka hesaplarının dondurulması, vize verilmemesi, devletlerarası ekonomik anlaşmaların askıya alınması, Suriyeli şirketler ile ticari anlaşmaların yapılmaması, hava limanlarının uluslararası uçuşlara kapatılması, silah taşıyan uçak ve gemilerin sıkı kontrol altına alınması gibi yaptırımların sonuçlarını gelecekte ortaya çıkacak tablo gösterecektir.

Suriyeli şirketler ile ticaretin yasaklanması ve devletlerarası anlaşmaların askıya alınması, Suriyeli zengin tabakayı rahatsız etmektedir. Bu durum Essad yönetimine karşı olan muhalefetin artması ve güçlenmesi yönünde bir sonuç ortaya çıkarabilir.

Suriye’nin siyasi istikrarı ve toprak bütünlüğü Türkiye için çok önem taşımaktadır. Kuzey Suriye topraklarında Kürt ağırlıklı bir otonom devletin kurulması; terör örgütü PKK / KAJEK için uygun bir ortamın oluşmasına, Türkiye açısından istenmeyen bir ortamın ortaya çıkmasına ve Türkiye’nin sınırlarında enerji kaynaklarının paylaşımına yönelik çatışmaların belki de savaşların yaşanmasına neden olacaktır. Bu nedenle Türkiye; Rusya, İran, Suriye ve İsrail ile olan ilişkilerini de daha dikkatli bir şekilde sürdürmelidir.

Suriye sadece İran, Irak ve Türkiye için değil aynı zamanda Lübnan, Ürdün, Filistin ve İsrail açısından da önemli bir devlettir. Bu nedenle iç problemleri ile uğraşması, bölgesel oyunların yeniden

yapılandırılmasına yol açar ki bu durum genel olarak bölgede güvensizliğe ve şiddete destek sağlayabilir.

Türk konsolosluklarına, Türk hacı adaylarına, Türk bayrağına ve Türkiye sınırlarına yönelik Suriye’de gerçekleştirilen olumsuz davranışlar, Türkiye’nin bu konulardaki hassasiyetinin bilinmesine karşın adeta ateşi alevlendirircesine yapılmaktadır. Bu olaylar karşısında Türkiye ve Türk vatandaşları sakinliğini korumalı, Suriyeli yetkililer ise gerekli önlemler almalıdır.

Dışişleri Bakanı Ahmet Davutoğlu’nun Suriye’ye yönelik olarak Türkiye’nin uygulamaya koyduğu yaptırımları açıklaması sonrasında iki ülke arasındaki siyasi krizin Esad Rejimi’nin sona ermesine kadar devam edeceğini öngörmek yanlış olmayacaktır. Suriye’de ne zaman böyle bir gelişme olacağını öngörmek ise kolay değildir (Kıbaroğlu, 2011:33).

Suriye sorununu Türkiye - İran ve Arap Birliği birlikte çözmelidir. Aksi takdirde dış kuvvetlerin kendi isteklerine uygun bir ortamın oluşturulmasına yönelik girişeceği bir düzenleme operasyonu, Suriye ve tüm Ortadoğu için karamsar bir geleceğin ortaya çıkmasına neden olacaktır. Saddam sonrası ortaya çıkan karışıklığı fırsat bilen PKK, Kuzey Irak topraklarına yerleşti. Essad sonrası ortaya çıkan karışıklığı fırsat bilen PKK, Kuzey Suriye topraklarına yerleşir mi? Bu duruma Türkiye bu kez izin vermeyecektir.

Görüldüğü üzere Türkiye, siyasi coğrafya açısından coğrafi konumunun sağladığı stratejik önem ve çevresindeki sıcak temas alanları nedeniyle Ortadoğu üzerine sergilenen ve uygulanan mekânsal paylaşımaya dayalı senaryolarda çok önemli bir yere sahiptir. Uluslararası her türlü sorunda ya da savaşta Türkiye mutlak bir tavır takınmak zorunda kalmaktadır. Bu nedenle Türkiye iç ve dış siyasette istikrarlı olmalı, uzun vadeli stratejik planlamalar yapmalı, kendi çıkarlarını belirleyerek bu çıkarlar doğrultusunda hareket etmeli ve her türlü senaryoya karşı hazırlıklı olmalıdır. Bu konuda mekâna dayalı unsurlarının ulusal ve uluslararası siyasetteki etkisini çok iyi analiz etmelidir.

Suriye’de yaşananlar ile ilgili olarak geleceğe yönelik iki senaryo oluşabilir. Bunlardan ilki ve istenilmeyen olanı, bir iç savaşın ya da mezhep çatışmasının çıkmasıdır. Diğerisi ise Essad yönetiminin her şeyi kabullenerek hızla istenilen reformları yerine getirmesidir. Böyle bir

senaryonun gerçekleşmesi istenilendir. Bu senaryonun gerçekleşmesi ise Essad yönetiminin yaşananları iyi analiz etmesine bağlıdır. Kibaroglu’da (2011:29-30) bu konuda şu sözleri ifade etmektedir: “*Zamana ve halkının iradesine karşı gelme niyetinde olan yöneticilerin konumlarını korumalarının zor olduğunu söylemek mümkün. Başta Suriye Devlet Başkanı Beşar Esad olmak üzere halkları üzerinde baskıcı yönetim sergileyenlerin önünde fazla bir seçenek kalmamış gibi görünüyor. Bu seçeneklerden bir tanesi, eğer biraz şanslılarsa, halklarının sesine kulak verip kapsamlı reformlar yapmak yoluna giderek siyasete ve yönetime tüm halkın katılımına olanak vermek suretiyle canlarını, mallarını ve meşruiyetlerini korumak olabilir. Ancak, bu şekilde davransalar dahi, geçmişte yaptıklarının hesabını vermeleri gerekeceği için, geniş halk kitlelerinin yönetimde etkili olacakları dönem geldiğinde eski liderlerin ülkelerinde kalabileceklerini beklemek çok zayıf bir ihtimal. Bir diğer seçenek ise, Tunus Devlet Başkanı’nın yaptığı gibi şartlar daha kötüye gitmeden yönetimden çekilip süreci doğal akışına bırakmak olabilir.*”

Statükonun ve statükoculuğun hâkim olduğu Arap toplumlarında sürecin bu kadar süratli ilerlemesi nasıl açıklanabilir? Gerçekten yılların birikimiyle toplumda oluşan ve alttan alta çığ gibi büyüyen tepkilerin patlama noktasına gelmesiyle önünde durulamayan ve kaçınılması mümkün olmayan bir süreç mi yaşanıyor? Yoksa dışarıdan müdahale ile yapay olarak hızlandırılmış ve dolayısıyla aslında büyük halk hareketini gerçekleştiren bu toplumlara aslında pek bir şey kazandırmayacak ve yine büyük güçlerin çıkarlarına hizmet edecek bir süreç mi yaşanıyor? (Kibaroglu, 2011: 26). Bu soruların cevabı zaman içerisinde ortaya çıkacaktır.

KAYNAKLAR

- Broning, M., (2011), *Şam, Kahire Değil!*, Foreign Affairs, 9 Mart 2011.
- İhsan, Ç., (2012), *Suriye’ye Müdahale Tartışmaları ve Büyük Planı Görebilmek*, Erişim Tarihi: 20.02.2012, (<http://www.bilgesam.org/tr/index.php?option>)
- Kibaroglu, M., (2011), *Arap Baharı ve Türkiye*, Adam Akademi, 2011/2, sf: 26-36.

- KONYA TİCARET ODASI, (2008), *Suriye Arap Cumhuriyeti Ülke Raporu 2008*, Etüd Araştırma Servisi, Konya.
- Sayın, A., (2012), *Arap Baharı ve Suriye Masasında Bilek Güreşi: Blok 1 (Rusya-Çin-İran) Blok 2'ye (Abd-Arap Birliğı-Türkiye) Karşı*, Erişim Tarihi: 05/07/2012).
- Şen, G., (2012), *İran ve "Arap Baharı": Bağlam, Söylem ve Siyaset*, Ortadoğı Etütleri, Cilt 3, No 2, Ocak 2012, sf: 95-118.
- Uygur, H., (2012), *İran ve Arap Baharı*, Seta Analiz, s: 52, Mart 2012, sf: 3.

İnternet Adresleri

- www.dailystar.com.lb/News/Middle-East/2012/Apr-13/170166-russia-to-keep-warships-offsyria-coast-official.ashx#ixzz1rvR3Isbb
(Russia to keep warships off Syria coast: official; The Daily Star, 13 Nisan 2012).
- www.google.com.tr/18/03/2012
- www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2011616/24/02/2012
- www.thedailybeast.com/22/08/2011
- www.news.yahoo.com/syria-arms-imports-surge-most-provided-russia-101221094.html(Syria arms imports surge, most provided by Russia, Reuters, 19 Mart 2012).
- www.youtube.com/watch?v=13/04/2012